

В статтє описанї етапи веб-квеста как маршрута самостоятельного теоретического исследования учащихся. Определены преимущества применения информационных технологий при написании научно-исследовательской работы.

Ключевые слова. *Веб-квест, маршрут, ученическое исследование, информационные технологии.*

Natalia Ivanytska, Julia Ivanytska, Ihor Chernetskiy. *Web application methods quest for self pupils of Minor Academy of Sciences of Ukraine theoretical research on physics.*

This article considers the steps of web-quest like rout of independent theoretical pupil's research. We determine the advantages of using information's tehnologys for writing pupil's research.

Key words. *Web-quest, rout, pupil's research, information's tehnologys.*

РОЗДІЛ II. ДОСЛІДНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ: МЕТОДОЛОГІЯ ОРГАНІЗАЦІЇ НА ОСНОВІ ПРОСТОРОВОГО ТА ДІЯЛЬНІСНОГО ПІДХОДІВ

УДК 101.1.316

В. І. Коновальчук

ДО ПРОБЛЕМИ ФІЛОСОФСЬКИХ ЗАСАД ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ

Стаття присвячена науково-теоретичному аналізу проблеми філософських засад освітнього простору, сприятливого для повноцінного розвитку особистості. Розглядається сутність категорії «освітній простір», аналізуються визначальні параметри: фрактальність, деміургічність, рефлексивність, довірчий характер, які є основою розкриття та розвитку самобутнього творчого потенціалу особистості.

Ключові слова: *освітній простір, розвиток, фрактальність, рефлексивність, деміургічність, довіра.*

Постановка проблеми. Семантичний зріз сучасного стану національної системи освіти України свідчить про численні суперечності, обумовлені, зокрема, і впливом процесів, які розгортаються у світі та пов'язані з еволюційним переходом світового співтовариства на новий щабель свого розвитку. Осмислення причин кризи, яка позначилась на всіх без винятку аспектах людської життєдіяльності, зумовлює необхідність усвідомлення того, що технократична модель розвитку, котра склалась в ХХ столітті, не просто не відповідає потребам окремо взятої особистості в її духовному розвитку та вдосконаленні, а й у більшості випадків унеможливорює їх. Оскільки технократично орієнтована освіта не лише зводить особистість до статусу функціонера, але й детермінує загрозу майбутньому всього людства, звільняючи суб'єкта від моральної відповідальності за наслідки «виробничого функціонування». Потреба в антропоцентричній переорієнтації актуалізує

низку проблем освітнього характеру, пов'язаних із пошуком шляхів «пробудження» духовного потенціалу особистості, його розкриття та оптимального використання в загальнолюдських інтересах.

Інтенсивне теоретичне осмислення шляхів розвитку освіти в галузі педагогіки і психології «зсередини» зумовлює необхідність узгодження цих пошуків із соціально-філософськими та культурологічними установками щодо освіти як ресурсотворчого суспільно-державного та особистісного феномену. За такою постановки проблеми змінюється філософський підхід до освіти як тотального цілого. Від абстрактно-гносеологічного чи навіть абстрактно-соціологічного рівня він наближається до з'ясування особливостей реального функціонування і відтворення цілісного процесу освіти. Стає зрозумілим, що сучасна освіта особистості має бути не простим накопиченням у її соціокультурному просторі цінностей, ідей, вироблених суспільством, а розвитком семантичного простору особистості на основі інтеграції її творчого потенціалу й актуального соціального простору.

Розробка нової парадигми філософії пізнання виникає як об'єктивна потреба для розвитку цивілізованого світу. Передумови її появи виявляються через розрив між двома формами розумного буття суспільства: думки і справи, теорії і практики, а стрімкий розвиток техногенності спричиняє глухий кут енергетичної та екологічної криз у сучасному світі. На наше переконання, вихід із ситуації, що склалася, можливий у двох провідних напрямках: один ґрунтується на непохитній вірі у вічну консервативність зовнішніх умов проживання, і тоді правомірні міркування про перебудову внутрішніх відносин у суспільстві (соціальна парадигма). Інший – передбачає відмову від колишніх меж пізнаного світу і перехід на нові концепції в масштабі космічних явищ (парадигма пізнання).

Незважаючи на значну кількість наукових досліджень із проблеми сутності особистості та її освіти в контексті соціальної парадигми, багато антропологічних питань виявилися нез'ясованими. Сучасна наука і педагогічна практика нерідко замикаються в рамках освітніх установ, недооцінюючи вплив інших факторів відкритого соціуму, ігноруючи тим самим цілісний характер освіти як соціального явища. Саме тому філософія освіти в сучасних умовах знаходиться в стані становлення на основі парадигми пізнання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Для сучасного освітнього процесу характерною є тенденція щодо відмови від розуміння сутності освітніх процесів як траєкторії руху чи лінійно визначеного шляху, яким має рухатися особистість у відповідності із нормативами та регламентами з метою набуття знань. Саме тому останнім часом у науковій літературі досить часто використовується термін «освітній простір». Особливої актуальності в педагогічній галузі він набув із середини 50-х років минулого століття. На цьому етапі розвитку суспільства окреслене поняття розглядалося як педагогічна реальність, зокрема, місце, де суб'єктивно закладаються численні відносини й зв'язки, здійснюються найрізноманітніші спеціальні види діяльності різних систем, які впливають на розвиток індивіда і процес його

соціалізації. Представник означеного підходу О. Леонова [2] підкреслює, що поняття «освітній простір» багатозначне. Аналіз найбільш уживаних тлумачень свідчить, з одного боку, про семантичну місткість поняття, його багатогранність і у зв'язку з цим багатозначність, а з іншого – про фрагментарність трактувань різними авторами. Досить узагальненим є виділення таких суттєвих, на наш погляд, характеристик, як цілісність та інтегративність із соціумом та світовим освітнім простором; нормативна чи стихійна структурованість зі своєю системою координат, які визначають можливості для саморозвитку та самозміни особистості на різних етапах її становлення. Доцільно акцентувати увагу на основній функції освітнього простору, а саме – сприяння розкриттю та розвитку самобутнього творчого потенціалу особистості.

Проблема освітнього простору є предметом міждисциплінарних досліджень, що виходять за межі загальної теорії освіти. У Західній Європі розробка філософсько-педагогічних концепцій пов'язана з діяльністю Сократа, Платона, Аристотеля, А. Августіна, Ф. Аквінського, М. Монтеня, Ф. Рабле, Дж. Локка. В якості історико-філософської традиції дослідження окресленого феномену освіти були взяті основні положення Г. Гегеля, Х. Гадамера, М. Хайдеггера, М. Шелера, М. Фуко, Дж. Дьюї, М. Бубера. Філософське осмислення освітнього простору в російській філософії відображено в наукових розвідках М. Бердяєва, В. Розанова, І. Ільїна, В. Зеньковського, М. Лоського. Їх праці визначили розвиток філософії освіти на сучасному етапі як інституціалізованої науки, що має методологічний і світоглядний статус. Вагомий внесок у розробку зазначеної проблеми здійснили такі вчені, як П. Блонський, Л. Виготський, А. Пінкевич. Роботи Б. Гершунського, В. Давидова, В. Дмитрієнко, О. Долженко, Г. Зборовського, Є. Ільєнкова, Е. Клементьєва, М. Люрья, В. Міронова, Н. Пахомова, В. Розіна, Н. Розова, Ф. Філіппова, В. Шадрикова, М. Штомпеля, П. Щедровицького присвячені аналізу освіти в контексті осмислення кризи освітньої галузі.

В останні роки у вітчизняних культурологічних та філософських концепціях освіта розглядається як система, спрямована на формування творчої та самозмінної особистості, яка живе в швидкоплинному світі (І. Болотін, В. Давидовіч, Ю. Жданов, А. Субетто, О. Козлова). Цей підхід отримав розробку і на рівні педагогічних досліджень, які спрямовані на виявлення оптимальної моделі організації освіти з точки зору ефективності педагогічної діяльності, у тому числі і в особистісно орієнтованому аспекті.

Метою статті є науково-теоретичне дослідження сутності поняття «освітній простір» на основі практичної значущості його характеристик.

Виклад основного матеріалу. Освітній простір доцільно вважати фракталом соціального простору, де взаємодіють різні об'єкти, що впливають на освіту і визначають її характер. Освітній простір є сукупністю інститутів і організацій, що безпосередньо або опосередковано детермінують освіту як процес формування історично адекватного суб'єкта та як сукупність специфічно освітніх інститутів і рівнів. Фрактальності властива

самоподібність: як би не ділили фрактал, у результаті всіх поділів отримується та ж сама вихідна форма, тільки у зменшеному вигляді. Фрактал – це динаміка самоподібності, яка відтворюється на різних рівнях його поділу або множення. Повторюючись у кожній своїй частині і в частинах цих частин, змінюючись у масштабах, фрактал зберігає свою структуру. І це не математична фантазія, це єдино достовірний спосіб описати складні явища нашого світу. Гуманітарне і філософське мислення теж починає поступово освоювати принцип фрактальності. За властивістю самоподібності світ ділиться на зменшені подоби себе, простори та підпростори. Піраміда життя складається із пірамідок меншого розміру, які, у свою чергу, теж складаються із ще менших пірамідок. Отже, і кожне понятійне ціле складається з безлічі своїх зменшених подоб.

Природно, що серед визначальних характеристик освітнього простору слід назвати деміургічність. Цією характеристикою передбачається природна і гармонійна творчо-розвивальна динаміка освітнього простору. Розвиток нерозривно пов'язаний із творчістю особистості: розвивається лише той, хто творить нове, хто спроможний вийти за рамки існуючих нормативів і реалізувати потенційні можливості свого внутрішнього світу в зовнішньому просторі.

Розвиток є процесом незворотної, спрямованої, закономірної зміни матеріальних та ідеальних об'єктів. Тільки одночасна наявність усіх трьох зазначених властивостей виділяє процеси розвитку серед інших змін: зворотність змін характеризує процеси функціонування; відсутність закономірності властива для випадкових процесів, за умови відсутності спрямованості зміни не можуть накопичуватися, тому процес вважається характерним для розвитку єдиної внутрішньої взаємозалежної лінії.

У філософському аспекті розвиток розуміється як саморух явища, що визначається внутрішніми суперечностями і зовнішніми факторами. Даний процес характеризується як зміна, творення, поява, удосконалення, інтеграція.

Розвиток включає певну свідому діяльність суб'єкта щодо розкриття своєї «самості», передбачає пізнавальний пошук особистістю ідеалу, еталону в соціумі, у культурі, у космосі, а також її емоційно-вольові зусилля із створення себе, свого «Я». Процеси «самості» (вибудовування власної концепції) спочатку є не до кінця усвідомлюваними, а з часом, коли учень стає і філософом, і педагогом для самого себе, набувають більш ясного і виразного характеру. У традиційній вітчизняній педагогіці ці процеси тлумачилися як «вдосконалення в собі суспільно значущих рис і якостей, подолання недоліків у свідомості і поведінці». На нинішньому етапі вживають більш широке поняття – «саморозвиток». Під саморозвитком можна розуміти і соціокультурний процес свідомої, раціональної самоосвіти (самонавчання, самовиховання, самовизначення), і спонтанний природний процес різнобічної самореалізації індивіда. За І. Кантом, це «культивування власних сил» [6].

Діалектичний характер розвитку знаходить своє вираження у становленні як окремих властивостей особистості, так і структури її психічного життя в цілому. Розбіжності, які виникають, спонукають особистість до активності, спрямованої на засвоєння нових форм поведінки, оволодіння новими

способами. Основою даного процесу є діалектична єдність можливого і дійсного, потенційного й актуального. Розвиток особистості – це результат постійної її реорганізації для успішної реалізації завдань майбутнього.

Для нашого дослідження важливим є розгляд рефлексивного характеру освітнього простору. Поняття «рефлексія» виникло у філософії і означало процес роздумів індивіда про те, що відбувається в його власній свідомості. У філософських трактуваннях рефлексії можна виокремити такі: здатність розуму звертати свій «погляд» на себе; мислення про мислення; аналіз знання з метою отримання нового знання або перетворення знання неявного в явне; самоспостереження за станом розуму або душі; вихід із поглинення в життєдіяльність; дослідний акт, що направляється людиною на себе та інших.

В освітньому просторі рефлексія являє собою смисловий центр його існування, є необхідним елементом розвитку, оскільки забезпечує розширення свідомості і самосвідомості людини, у результаті їх трансформації. У цьому виявляється творчо-розвивальний рух становлення особистості. Рефлексія – це процес цілісного відображення як у межах життєдіяльності загалом, так і конкретної діяльності, зокрема освіти. Окрім цього, рефлексія є тим психологічним механізмом, із виникненням якого пов'язують розкриття внутрішнього світу людини. Рефлексія є функціональним органом суб'єктивності людини, за допомогою якої відбувається зміна внутрішнього світу і самої людини. У цьому випадку рефлексія – це спрямованість на саму людину як основну цінність освітнього простору.

У сучасних дослідженнях філософії освіти значна увага приділяється темі довіри. У суспільстві, де постійно зростає невизначеність, ця тема стає винятково актуальною. Протягом другої половини ХХ ст. зміцнилася позиція, згідно з якою в міру руху від «модерну» до «постмодерну» зростає дисбаланс у функціонуванні соціальних структур, збільшується невизначеність у значущих суспільних процесах. Британський соціолог З. Бауман використовує для визначення дисбалансу і невизначеності німецький термін *Unsicherheit*, розуміючи під ним і комплексний дискомфорт, що включає в себе, крім відчуття небезпеки, невпевненість і незахищеність. Така констатація заперечує динамізм епохи модерну; навпаки, модерн, за З. Бауманом, насамперед період, коли панують подвійні стандарти, свобода і скепсис, а сама ця епоха «була ерою творчого руйнування, безперервного демонтажу та знищення» [2]. Для модерну характерний культ науки, «обнаучування» знання і практики, віра в науково-технічний і соціальний прогрес (ця віра в цілому збереглася, незважаючи на те, що поряд із прогресом у Новий час існував і антипрогрес, історичний песимізм). Раціональність, направлена в бік природного світу, розумілася як панування та контроль людини і людства над природою. Подібним чином у соціальній сфері мова могла йти про раціональність, швидше спрямовану на панування, застосування влади, контроль над суспільством і індивідуумами, ніж на їх творчу самостійність. Тому, як зазначають критики модерну, його раціональність можна назвати панівною та контролюючою раціональністю, яка в більшості випадків не має нічого спільного з раціональністю розуміння і взаєморозуміння людей,

дбайливого ставлення до природи і людини. Уважається, що в епоху модерну панівне становище займав тотальний міф прогресу, а похідними від нього стали численні соціальні міфи та утопії. Модерн, як стверджують деякі автори, розглядав себе як «кінцеву станцію історії». Звідси засилля в епоху модерну утопічних проєктів, масова віра в обіцянки та ілюзії. Розплатою за тотальні ілюзії виявляється небачений ризик – загроза саме тотального знищення людства. Характерна в цьому відношенні книга У. Бека «Суспільство ризику. На шляху до іншого модерну» [3]. Ми живемо, як зазначає У. Бек, у породженому епохою модерну суспільстві підвищеного, історично безпрецедентного ризику. За останні десятиліття ненадійність, нестабільність, уразливість стали характерними (і найбільш болісно відчутними) ознаками сучасного життя. Такий стан речей виникає в умовах відсутності чітко визначених ідеалів та цілей, він спричиняється страхом, що викликається невизначеністю, яка зростає, і неможливістю подолати її за допомогою відомих методів і прийомів. Саме криза раціональної свідомості епохи постмодерну і робить проблему довіри актуальною серед різних проблем сучасного філософського знання. Багато сучасних філософів і соціологів вважають, що причиною більшості проблем сучасного суспільства є його безпрецедентна фрагментаризація, обумовлена прискореним темпом технологічних, господарських та культурних змін. У зв'язку з цим набуває актуальності проблема подолання цього «відчуття небезпеки» та відновлення надійних цінностей, яким люди могли б довіряти. Категорія «довіра» не була присутня експліцитно в системі досліджень філософії освіти попередньої епохи. Однак на сьогодні вона з елементу повсякденності перетворюється на частину сфери філософського пізнання. Цілісність і необмеженість розгортання освітнього простору та розвиток у ньому творчої особистості ґрунтується на довірі.

Висновки. Отже, до визначальних параметрів поняття «освітній простір» відносять: фрактальність, деміургічність, рефлексивність, довірчий характер. Таким чином, освітній простір має складатися із елементів самоподібних індивідуальних творчо-розвивальних просторів його учасників і бути фракталом соціального простору – тоді знімається регламент умовної детермінації і реалістичнішим стає необмежений творчий розвиток особистості. Природно, що серед визначальних характеристик освітнього простору слід назвати деміургічність. Цією характеристикою передбачається природна і гармонійна творчо-розвивальна динаміка освітнього простору.

Рефлексія в освітньому просторі є свідомим розумовим процесом, спрямованим кожним учасником на самого себе як предмет і об'єкт цілісного пізнання, розвитку й освітньої діяльності. Процес рефлексії необхідний для особистісного зростання, удосконалення, прояву креативності.

Список використаної літератури

1. Анциферова Л. И. Психология формирования и развития личности / Л. И. Анциферова. – М. : Педагогика, 1981. – 318 с.
2. Бауман З. Текущая современность / З. Бауман. – Санкт-Петербург: Питер, 2008. – 240 с.

3. Бек У. Общество риска. На пути к другому модерну / У. Бек [пер. с нем. В. Седельник и Н. Федоровой. – М., 2000. – С. 13–15.
4. Борисова Т. Ф. Образовательное пространство как фактор социального воспитания школьников. Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук. – М., 1999. – С. 19.
5. Виленский М. Я., Мещерякова Е. В. Образовательное пространство как педагогическая категория / М. Я. Виленский, Е. В. Мещерякова // Педагогическое образование и наука. – 2002. – № 2. – С. 9.
6. Кант И. Сочинения в 6-ти томах /под ред. В. Ф. Асмуса. – М. : Мысль, 1984.
7. Леонова О. В. Образовательное пространство как педагогическая реальность / О. В. Леонова // Alma Mater. – 2006. – № 1. – С. 36–40.
8. Психология развития : [учебник для вузов] / Т. М. Марютина, Т. Г. Стефаненко, К. Н. Полеванова и др.; под ред. Т. Д. Марцинковской. – М. : Академия, 2001. – 352 с.
9. Розин В. М. Образование в конце XX века / В. М. Розин. – 1992. – С. 11.
10. Философия образования для XX века: Сб. статей. – М., 1992. – С. 206.

Валентина Коновальчук. К проблеме философских основ образовательного пространства.

Статья посвящена научно-теоретическому анализу проблемы научно-философских основ образовательного пространства, благоприятного для полноценного развития личности. Рассматривается сущность категории «образовательное пространство», анализируются определяющие параметры: фрактальность, демиургичность, рефлексивность, доверительный характер, которые являются основой раскрытия и развития самобытного творческого потенциала личности.

Ключевые слова: образовательное пространство, развитие, фрактальность, рефлексивность, демиургичность, доверие.

Valentyna Konovalchuk. Philosophical foundations of educational environment.

The article is devoted to the scientific-theoretical analysis of the problems of philosophical foundations of educational environment, which is encouraging for the valuable development of the personality. The essence of the category educational environment is investigated, the determinant parameters: fractality, demiurgivity, reflexivity, trustful character which are the basis of the opening and development of the authentic creative potential of the personality.

Key words: educational environment, development, fractality, demiurgivity, reflexivity, trust.

УДК 371.01

О. О. Нікітіна

**ЗАГАЛЬНОНАВЧАЛЬНІ ВМІННЯ ТА НАВИЧКИ ЯК ПРЕДМЕТ
НАУКОВИХ ПОШУКІВ (80-ТІ РОКИ ХХ – ПОЧАТОК ХХІ СТОЛІТТЯ)**

У статті висвітлюються деякі аспекти процесу переходу загальної початкової освіти від традиційної системи навчання, де головним був результат у вигляді знань, умінь та навичок, до компетентнісно зорієнтованої. Основна увага акцентується на необхідності формування ключової компетентності «вміння самостійно вчитися», як результат зміни підходів до змісту загальної початкової освіти.